

SAHİBKARLIQ FƏALİYYƏTİNİN HÜQUQI TƏMİNATININ TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ MƏSƏLƏLƏRİ

*Əliyeva Təranə Əsman qızı
Mingəçevir Dövlət Universiteti*

Bazar iqtisadiyyatının əsas hərəkətverici qüvvəsi olan sahibkar həmişə çalışır ki, mövcud iqtisadi resurslardan qənaətlə, səmərəli istifadə edərək dünya standartlarına uyğun rəqabət qabiliyyətli məhsul istehsalını artırsın, rəqabət bazarında öz təklifi ilə çıxış edə bilsin və nəticədə yüksək mənfəət götürsün. Deməli, milli iqtisadiyyatı formalaşdırmaq və inkişaf etdirmək üçün sağlam sahibkarlıq mühitinin yaradılması, insanların sahibkarlıq ruhunda tərbiyə olunması və sahibkarlıq fəaliyyətinin öncül inkişaf istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi zəruridir.

Azərbaycan Respublikasında sahibkarlıq fəaliyyətinin davamlı inkişafı dövlətin iqtisadi siyasətinin mühüm tərkib hissələrindən birini təşkil edir. Bu istiqamətdə dövlət tərəfindən ardıcıl olaraq dövlət-sahibkar münasibətlərinin inkişaf etdirilməsi, qanunvericiliyin və inzibati prosedurların təkmilləşdirilməsi, qanunsuz müdaxilələrin və süni maneələrin aradan qaldırılması, sahibkarlığa dövlət dəstəyi mexanizmlərinin formalaşdırılması, maarifləndirmə və müxtəlif növ xidmətlərin göstərilməsi sahələrini əhatə edən kompleks tədbirlər həyata keçirilir.

Davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsi sahibkarlığın dəstəklənməsi sahəsində yeni vəzifələr müəyyən etmişdir. Bu vəzifələrin yerinə yetirilməsi biznes mühitində bəzi mövcud problemlərin aradan qaldırılmasını tələb edir. Mülki qanunvericiliyin demək olar ki, bütün prinsipləri sahibkarlıq fəaliyyətinin müstəqilliyinin təmininə yönəlmişdir. Belə ki, mülki hüquq subyektlərinin bərabərliyi, mülki hüquq subyektlərinin iradə sərbəstliyi, mülki dövriyyə iştirakçılarının əmlak müstəqilliyi, mülkiyyətin toxunulmazlığı, müqavilələr azadlığı, mülki hüquqların maneəsiz həyata keçirilməsinə şərait yaradılması, pozulmuş hüquqların bərpasının təmin edilməsi, mülki hüquqların məhkəmə müdafiəsi prinsiplərinin hər biri bu və ya digər formada hüquqi və fiziki şəxslərin sahibkarlıq fəaliyyətini müstəqil surətdə həyata keçirilməsini təmin edir, mülki dövriyyədə sahibkarlıq fəaliyyətinin dəstəklənməsinin hüquqi tənzimlənmə mexanizmini müəyyənləşdirir və sərbəst bazar iqtisadiyyatının inkişafına şərait yaradır. Fiziki və hüquqi şəxslər öz mənafeələrini gerçəkləşdirmək üçün iradələrinə uyğun olaraq mülki hüquqları əldə edir və həyata keçirirlər. Onlar müqavilə əsasında öz hüquq və vəzifələrini müəyyənləşdirməkdə və qanunvericiliyə zidd olmayan hər hansı müqavilə şərtləri qoymaqla sərbəstdirlər.

Sahibkarlar öz fəaliyyətini həyata keçirmək üçün istifadə edilən müəssisələr yaratmaq, dövlət və digər mülkiyyət formalarına əsaslanan müəssisələrin əmlakını, başqa əmlakı və əmlak hüquqlarını tamamilə və qismən əldə etmək, təsərrüfat-maliyyə fəaliyyətini müstəqil həyata keçirmək, məhsul göndərənləri və istehsal

olunan məhsulun (işlərin, xidmətlərin) istehsalçılarını seçmək, öz məhsulları (işləri, xidmətləri) üçün qiymətlər (tariflər) müəyyənləşdirmək, pul vəsaitinin saxlanması, hesablaşma, kredit və kassa əməliyyatlarının bütün növlərinin həyata keçirilməsi üçün banklarda hesablar açmaq, sahibkarlıq fəaliyyətindən əldə edilən mənfəətdən vergilər və digər icbari ödənişlərdən sonra onun qalan hissəsindən sərbəst istifadə etmək, məbləğinə məhdudiyyət qoyulmayan şəxsi gəlir əldə etmək, xarici iqtisadi münasibətlərdə iştirak etmək, valyuta əməliyyatları aparmaq və digər hüquqlara malikdirlər. Lakin sahibkarların müstəqilliyini, fəaliyyət azadlığını, özbaşnalıq, hüquqlardan sui-istifadə kimi başa düşmək düzgün olmazdı. Belə ki, mülki qanunvericiliyin tələblərinə əsasən, fiziki və hüquqi şəxslərin yalnız və yalnız başqa şəxslərə ziyan vurmaq niyyətilə həyata keçirdikləri hərəkətlərə, habelə hüquqdan digər formada sui-istifadə edilməsinə yol verilmir. Mülki hüquqlardan rəqabəti məhdudlaşdırmaq məqsədi ilə istifadə edilməsinə, habelə bazarda hakim mövqedən sui-istifadə olunmasına yol verilmir.

Bazar iqtisadiyyatının subyektləri olan sahibkarlarla dövlət tərəfindən müəyyən edilmiş ümumi-məcburi normalar, hüquqi tənzimləmə vasitələri arasında xüsusi diqqət tələb edən bir münasibət yaranır. Belə ki, bir tərəfdən, iqtisadi münasibətlərin stabilliyi, «bazar qaydaları» sistemində sərbəst hərəkətinə təminat verilməsi, tərəfmüqabilinin sahibkarlıq fəaliyyətini ədalətli üsullarla aparması, rəqibinin ona zərər vura bilən, yaxud onun işgüzarlıq nüfuzuna xələl gətirə bilən hərəkətlərdən inzibati qaydada çəkindirilməsi, eləcə də, qəfil təbii fəlakətdən, qarşısı alınmaz sosial hadisələrdən, haqsız rəqabətdən, inhisarçılıq fəaliyyətindən və s. qorunmaq üçün sahibkara hüquq, normativ tənzimləmə hava və su kimi zəruri olur. Digər tərəfdən sahibkarın mənfəət və ya şəxsi gəlir əldə edilməsi məqsədilə özünün cavabdehliyi və əmlak məsuliyyəti ilə həyata keçirilən, qanunvericiliklə qadağan olunmayan təsərrüfat fəaliyyətinin bütün növlərini, o cümlədən məhsul istehsalını, satışını və xidmətlərin göstərilməsini əhatə edən, mütəmadi sürətdə həyata keçirilən müstəqil təşəbbüskarlıq fəaliyyəti kimi səciyyələndirilən, bütün bu cəhətlərinə görə «dinamik hadisə» kimi xarakterizə olunan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə hüquq normaları arasında yuxarıda qeyd edilən həmin ziddiyyət ortaya çıxır. Bu da təbii qəbul olunmalıdır. Belə ki, məhz həmin ziddiyyət sahibkarlıq fəaliyyətinin və həmin fəaliyyəti tənzimləyən hüquq normalarının inkişafının hərəkətverici qüvvəsi, «daima fəaliyyətdə olan mühərrikdir».

Dövlət tərəfindən qorunan ümumi-məcburi sosial normalar sistemi kimi hüquq iqtisadi dövriyyədə, cəmiyyətdə və dövlətdə sahibkarın hüquqi vəziyyətini əks etdirir, onun mənafeyinin qorunması vasitəsinə çevrilir. Hüquq sahibkarlıq fəaliyyətinin əsas istiqamətlərini, prinsiplərini, sahibkarlıq fəaliyyətinin iştirakçılarının hüquqlarını və vəzifələrini, onun dövlət tərəfindən müdafiə olunması və həvəsləndirilməsinin forma və üsullarını, sahibkarın dövlət orqanları ilə qarşılıqlı münasibətlərini müəyyən edir. Bununla da hüquq subyektiv amil olmaqla, bütünlükdə ictimai inkişafın, o cümlədən, iqtisadi tərəqqinin gedişinə mühüm təsir göstərir.

Azərbaycanda sahibkarlıq fəaliyyətinin normativ hüquqi təminatını müxtəlif Qanunlar, Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin fərmanları, Respublika Nazirlər Kabinetinin qərarları, eləcə də mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ aktları

təşkil edir. Sahibkarlıq haqqında qanunvericilik- sahibkarlıq fəaliyyətini hüquqi tənzimləyən normativ aktların məcmusudur. Başqa sözlə, sahibkarlıq haqqında qanunvericilik sahibkarlıq hüququnun mənbəyini təşkil edir. Konstitusiyamızın müxtəlif maddələri sahibkarlıq fəaliyyəti ilə birbaşa və ya dolayı yolla əlaqəlidir. Sahibkarlıq fəaliyyətinin hüquqi təminatında Azərbaycan Respublikasının normativ hüquqi aktları sistemində hüquqi qüvvəsinə görə xüsusi yer tutan Konstitusiya qanunları böyük əhəmiyyət kəsb edir. “Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu respublikamızda sahibkarlığın prinsiplərini, sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin hüquqlarını və vəzifələrini, onun dövlət tərəfindən müdafiə və stimullaşdırılmasının forma və üsullarını, sahibkarların dövlət orqanları ilə qarşılıqlı münasibətlərini müəyyənləşdirir. Sahibkarlıq fəaliyyətinin hüquqi təminatında qeyd olunan qanunların rolu və əhəmiyyəti şübhəsiz ki, əvəzsizdir. Lakin, tənzimlənən bazar iqtisadiyyatının hüquqi bazası yalnız qanunlarla formalaşdırıla bilməz.

Sahibkarlığın inkişafı üçün makroiqtisadi səviyyədə sabitliyə nail olunmalı, əlverişli sahibkarlıq mühiti yaradılmalıdır. Bu mühitin yaradılması hökumət səviyyəsindən başlamış hər bir şəxsin sahibkarlıq fəaliyyətinə münasibətinə qədər bir çox problemlərin həllindən asılıdır. Ölkəmizdə siyasi və iqtisadi sabitliyə nail olunması sahibkarlıq mühitini əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdırmışdır. Sahibkarlıq fəaliyyətini tənzimləyən qanunlar və qanunvericilik aktları sahibkarlıq sahəsində dövlət siyasətinin əsaslarına söykənir və onun reallaşmasına hüquqi təminatlar yaradır. Deməli, sahibkarlığın inkişafında başlıca konseptual müddəə bu sahədə dövlət siyasətinin müəyyənləşdirilməsi və bu siyasətin əsaslarının qanunvericilik aktlarında öz ifadəsini tapmasıdır. Digər konseptual müddəə ondan ibarətdir ki, sahibkarlığın inkişafı sahəsində dövlət siyasəti əlahiddə şəkildə, təcrid olunmuş qaydada yox, dövlətin iqtisadi siyasətinin tərkib hissəsi kimi işlənilib hazırlanmalı və həyata keçirilməlidir. Artıq sahibkarlığın inkişafı prosesində kiçik və orta sahibkarlığın təşəkkülü vəzifəsi ön plana keçir. Bu sahədə dünya təcrübəsindən faydalanmaq imkanları böyükdür. Kiçik və orta sahibkarlıq iqtisadi artımın və sosial sabitliyin təmin olunmasında mühüm əhəmiyyəti nəzərə alınaraq bütün ölkələrdə onun inkişafına dövlət tərəfindən hərtərəfli köməklik göstərilir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasında kiçik və orta sahibkarlıq səviyyəsində istehlak mallarının istehsalına dair Strateji Yol Xəritəsi. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir.
2. Əhmədov M., Hüseyn A., İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsinin əsasları. Bakı, 2011.
3. İbrahimov İ., İbrahimov E. “Sahibkarlıq fəaliyyətinin iqtisadi, hüquqi mexanizmi”. Bakı, 2004.
4. Niftullayev V. “Sahibkarlığın əsasları” dərs kitabı, Bakı, 2002.